

Joan Trullén

*Departament d'Economia Aplicada,
Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)*

Vittorio Galletto

Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona

* Aquest treball s'inscriu en el programa de recerca sobre creixement inclusiu urbà de la Universitat Autònoma de Barcelona i l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.

1. Introducció

Geopolítica i comerç exterior. La tesi: paper estratègic de l'economia de Barcelona en el context econòmic espanyol i del sud d'Europa

Partim del fet que la metròpoli de Barcelona està integrada per un nucli central, el municipi de Barcelona i una xarxa de ciutats de base industrial i de serveis propera (Àrea metropolitana de Barcelona, AMB) i orbital (Regió metropolitana de Barcelona, RMB), amb profundes arrels històriques, i per una xarxa de ciutats europea definida per la megaregió Barcelona-Lió, que abasta les ciutats de l'arc mediterrani.

Sostindrem:

Que l'economia necessita de la geopolítica per tramar xarxes de sinergia i de complementarietat entre les ciutats que s'integren a la megaregió. Es tracta d'aconseguir creixements de productivitat sobre la base de la interacció entre xarxes de ciutats, moltes d'elles dotades d'economies de localització lligades a activitats industrials.

La mutació fonamental rau en la naturalesa del comerç exterior de Barcelona. Aquesta ciutat ha passat de ser capital del proteccionisme amb la reserva del mercat interior espanyol a ser una metròpoli oberta a la competència exterior i competitiva, orientada fonamentalment als mercats de la Unió Europea.

A diferència de la metròpoli de Madrid, que presenta un dèficit comercial molt profund que exigeix l'atracció d'estalvi exterior (efecte forat negre), la metròpoli de Barcelona presenta una capacitat de generar superàvits per compte corrent (efecte estrella), la qual cosa la converteix en protagonista destacada per assolir l'equilibri exterior de l'economia espanyola.

La mutació fonamental rau en la naturalesa del comerç exterior de Barcelona. Aquesta ciutat ha passat de ser capital del proteccionisme amb la reserva del mercat interior espanyol a ser una metròpoli oberta a la competència exterior i competitiva, orientada fonamentalment als mercats de la Unió Europea.

2. La construcció d'una metròpoli global des de l'any 1986

L'ingrés d'Espanya a les Comunitats Europees l'1 de gener de 1986, coincidint amb la nominació de Barcelona per celebrar els Jocs Olímpics del 1992, representa el punt d'arrencada de la nova Barcelona, oberta i competitiva, assentada sobre estratègies socials avançades (Pasqual Maragall, 1991 i Richard Sennet, 2019).

De capital del proteccionisme, Barcelona passa a ser una avançada entre les metròpolis globals de la Unió Europea. Només en 15 anys es teixeix un gran mercat de treball al voltant de Barcelona que s'estén cap a una xarxa molt potent de ciutats de base industrial, definida per l'arc que descriuen Mataró, Granollers, Sabadell, Terrassa, Martorell, Vilafranca del Penedès i Vilanova i la Geltrú. S'expandeix la metròpoli al temps que s'amplien els mercats als quals es dirigeix una producció industrial exportadora. En pocs anys, la metròpoli de Barcelona lidera el comerç internacional i el comerç interregional d'Espanya. L'expansió del turisme des dels Jocs Olímpics de Barcelona del 1992 s'afegeix a l'impuls exterior de la ciutat, que apareix com la capital oberta i competitiva de l'economia espanyola.

L'expansió dels mercats determina l'extensió de la metròpoli. Barcelona incrementa la seva capacitat d'atracció i disminueix la seva capacitat d'absorció, de manera que la metròpoli s'estén, generant una potent xarxa de ciutats. Així, es produeix, des del 1986, un procés de metropolitització del mercat de treball de Barcelona.

Però a mesura que avança la globalització s'expandeix la interacció espacial en forma de xarxa de ciutats, donant lloc a la identificació de megaregions, i generant, en aquest cas, l'onzena del planeta pel seu volum de PIB: la megaregió Barcelona-Lió (Figura 1). Es tracta d'un marc estratègic per al sud-oest de la Unió Europea, que representa l'empenta econòmica i comercial d'aquesta zona de la UE (IERMB, 2016).

3. Comerç exterior de Barcelona/Catalunya: alguns fets estilitzats

Barcelona esdevé una metròpoli global. I aquesta realitat metropolitana i megaregional necessita definir una estratègia en clau geopolítica i amb un paper central del comerç exterior.

La definició d'una estratègia econòmica i territorial és una tasca central de l'AMB i de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB) (AMB-IERMB, 2012, 2013, 2014, 2015; IERMB, 2011, 2015). No pretenem aquí abordar una tasca de síntesi encara que sí que sembla necessari assenyalar que en aquesta definició ha tingut un paper central l'anàlisi del sector exterior de l'economia de Barcelona.

En aquest tercer apartat, destacarem alguns fets estilitzats que permetin emmarcar des d'un punt de vista economicoterritorial una reflexió geoestratègica com la impulsada pel CIDOB i l'AMB sobre geopolítica i comerç.

Cada fet estilitzat té com a suport una figura que permet que el lector n'identifiqui la importància de manera quantitativa.

Finalment, al quart apartat s'identifiquen algunes conseqüències que pretenen ser útils per a la definició de prioritats geoestratègiques.

FET ESTILITZAT 1. Lideratge comercial

La metròpoli de Barcelona lidera de manera destacada el comerç internacional i interregional de l'economia espanyola (Figura 2). La sortida de la Gran Recessió es va basar en la propulsió de la demanda externa i va tenir en l'economia de Barcelona el principal bastió exportador (AMB-IERMB, 2012 i 2013).

Es tractava de substituir la demanda interna per la demanda externa com a motor del creixement econòmic. El gruix de la demanda externa esmentada el constitueix l'exportació de béns manufacturats. La interrupció brusca del model d'atracció d'estalvi exterior sobre el qual requeia el finançament de la demanda interna (principalment protagonitzat pel sector de la construcció) exigia impulsar l'exportació de béns i serveis.

En aquest context l'economia de Barcelona, de base industrial i exportadora, va passar a interpretar un paper central en la sortida de la crisi, exercint la capitalitat efectiva de l'economia espanyola (AMB-IERMB, 2011).

A la Figura 3 es posa de manifest que l'economia de Barcelona genera el 20% de les exportacions del conjunt de l'espanyola. Madrid, València i el País Basc se situen a la meitat del pes de Barcelona.

FET ESTILITZAT 2. La gran mutació

Des de la Gran Recessió s'assisteix a un canvi estratègic fonamental en l'economia de Barcelona i el seu comerç exterior. (La no-disponibilitat de dades per a la metròpoli de Barcelona ens obliga a prendre les de Catalunya a partir de les sèries de C-Interreg i de l'Agència Estatal d'Administració Tributària (AEAT). El pes de les exportacions a la resta d'Espanya era històricament superior al pes de les que es duïen a terme a la resta de món. Des de la Gran Recessió, però, les exportacions a l'estranger superen les dirigides a la resta d'Espanya (Figura 2). De la crisi se sortia exportant a l'estranger. Hem d'advertir que, tot i que la quota que representen les exportacions a la resta d'Espanya disminueixi, es manté la seva importància estratègica en contribuir decisivament a l'equilibri exterior, com veurem en el Fet estilitzat 3.

FET ESTILITZAT 3. Saldo comercial amb l'estranger i amb la resta d'Espanya globalment positiu

Amb dades de Catalunya, el saldo comercial amb l'estranger presenta dèficits permanents que oscil·len amb el cicle econòmic (Figura 4). Per contra, el saldo comercial de Catalunya amb la resta d'Espanya presenta, de manera sistemàtica, una situació de superàvit.

Per tant, l'economia de Madrid, amb una grandària semblant a la de la catalana (Barcelona), interpreta una funció econòmica d'absorció, mentre que l'economia de Barcelona irradia producció, que col·loca a la resta d'Espanya.

Històricament, el dèficit comercial amb l'estranger es compensa amb el superàvit amb la resta d'Espanya. En conseqüència, el mercat interior d'Espanya constitueix un mercat essencial per aconseguir l'equilibri exterior. Es tracta, per tant, d'una economia molt oberta a l'exterior per a la qual el mercat interior és fonamental.

FET ESTILITZAT 4. BARCELONA/Estrella – MADRID / Forat negre. Comerç interregional

La Figura 5 permet identificar la importància del lideratge de Barcelona entre les grans metròpolis i el seu paper radicalment diferent respecte al paper de l'economia de Madrid. En no disposar de dades homogènies a escala de ciutat utilitzem les sèries per comunitats autònomes de C-Interreg. Barcelona representa al voltant del 80% del comerç exterior de Catalunya.

El comerç interregional de Catalunya presentava, l'any 2017, sempre amb dades de C-Interreg, unes exportacions de 38.437 MEUR, unes importacions de 20.223 MEUR, i un saldo comercial positiu molt favorable: 18.215 MEUR.

Contrasta amb el perfil deficitari que presentava l'economia de Madrid, amb unes exportacions de 14.581 MEUR, unes importacions de 24.296 MEUR, i un saldo deficitari de 9.713 MEUR. L'economia valenciana també presentava un perfil similar al de l'economia de Madrid, amb un dèficit en el comerç interregional de 5.457 MEUR. Madrid destaca per la seva poca capacitat d'exportació cap a la resta d'Espanya.

Per tant, l'economia de Madrid, amb una grandària semblant a la de la catalana (Barcelona), interpreta una funció econòmica d'absorció, mentre que l'economia de Barcelona irradia producció, que col·loca a la resta d'Espanya.

FET ESTILITZAT 5. Comerç intraindustrial

La composició del comerç intraindustrial respon al patró d'una economia avançada, amb una presència important d'intercanvis comercials entre els sectors amb més pes específic.

La Figura 6 presenta dades d'importació i d'exportació per a la província de Barcelona elaborats a partir d'informació de l'AEAT. S'hi inclouen els deu primers sectors d'activitat ordenats segons el seu pes econòmic, i en podem extreure una conclusió: els set sectors presents al top 10 d'exportacions i importacions representen el 67% de les exportacions i el 64% de les importacions.

Hi destaca, també, el volum de comerç intraindustrial del primer sector industrial de Barcelona: la fabricació de vehicles de motor, remolcs i semiremolcs, amb una exportació d'11.555 MEUR i unes importacions de 13.429 MEUR. Així mateix, la indústria química és el segon sector, tant en importacions com en exportacions. També és rellevant pel seu dinamisme la fabricació de productes farmacèutics, que presenta la tercera posició en relació amb les exportacions, i la cinquena, per importacions.

FET ESTILITZAT 6. Exportacions segons la destinació principal

Les exportacions de la província de Barcelona segons la destinació principal es distribueixen d'acord amb un patró tendencial en què predomina el mercat interior de la Unió Europea, destacant —encara que amb tendència a disminuir-ne el pes relatiu— la UE-15 que, juntament amb la resta d'Europa, aporta al voltant d'un 70% de les exportacions (Figura 7). Destaca, així mateix, el creixement relatiu de la quota de la Xina i el conjunt dels països BRIC i de la resta de món, però amb un volum molt allunyat del dels mercats europeus.

FET ESTILITZAT 7. Riba sud de la Mediterrània

Per tal d'identificar els mercats pròxims amb recorregut futur potencialment alt es presenten, amb dades de l'AEAT i elaboració de l'IERMB, les xifres d'importacions i exportacions de les cinc economies que componen la riba sud de la Mediterrània (Figura 8). En el seu conjunt, aporten el 4,51% de les exportacions, i un 2,48% de les importacions.

Hem d'advertir que les dades es refereixen no al total de Catalunya sinó a la província de Barcelona, la qual cosa exclou una part rellevant de les importacions algerianes que es dirigeixen a l'economia de Tarragona.

En el seu conjunt, són dades que presenten un nivell relativament baix tenint en compte el potencial demogràfic i econòmic d'aquesta regió. Es fa imprescindible, doncs, desplegar una estratègia comercial i d'inversió que potenciï Barcelona com a impulsora d'una nova realitat econòmica i demogràfica a la riba sud de la Mediterrània.

FET ESTILITZAT 8. Efectes de la COVID-19 sobre el producte interior brut

No podem tancar aquesta presentació sense fer referència a l'efecte de la COVID-19 sobre el creixement econòmic.

No existeixen precedents registrats a les estadístiques oficials sobre un impacte tan intens i generalitzat sobre l'activitat econòmica com el provocat per la irrupció del coronavirus el febrer del 2020.

A la Figura 9 es recull informació oficial (molt provisional) relativa a l'impacte diferencial sobre l'economia catalana (Institut d'Estadística de Catalunya, Idescat), espanyola (Instituto Nacional de Estadística, INE) i de la zona euro (Oficina Europea d'Estadística, Eurostat) durant el segon trimestre del 2020. L'economia catalana registra una caiguda del PIB del 21,3%; l'economia espanyola, del 21,5%, i el conjunt de la zona euro, del 14,01%.

La severitat, la temporalitat i la globalitat de la situació —en paraules del governador del Banco de España, Pablo Hernández de Cos, a la seva compareixença a la Comissió del Congrés dels Diputats per a la Reconstrucció Social i Econòmica, el 23 de juny de 2020— exigiria, tant una teràpia de xoc que tracti d'impulsar a curt termini l'adaptació del sistema productiu a la nova realitat, com l'adopció de reformes estruc-

La megarregión Barcelona-Lyon constituye un marco de referencia para definir una estrategia basada en redes de ciudades, articulándose alrededor del eje del Mediterráneo como prioridad infraestructural.

turals urgents en una nova estratègia ambiciosa, primerenca, integral, permanent (amb consens) i avaluable, i amb un acord polític de diverses legislatures.

Cal destacar, en el context de la trobada CIDOB-AMB, que el governador identifica com un nou repte estratègic la ruptura de les cadenes globals de valor en un nou entorn procliu al proteccionisme que afectarà el primer sector industrial de Catalunya i Espanya: el sector de l'automoció.

FET ESTILITZAT 9. Conseqüències de la COVID-19 sobre el comerç mundial

A la Figura 10 es representa el creixement interanual en volum del comerç mundial de mercaderies. S'hi reflecteix, d'una banda, l'evolució del comerç mundial i, separatament, la de les exportacions de les economies avançades.

S'extreu, d'aquesta manera, una conclusió de gran importància: es detecta una caiguda de les exportacions dels països avançats superior a la registrada a la Gran Recessió del 2008-2009. Les conseqüències sobre el comerç exterior del conjunt de l'economia del planeta serien la meitat de les registrades per les economies més avançades. Aquesta dualitat condueix a un mal pronòstic pel que fa a les noves estratègies comercials d'aquestes economies, amb un creixement potencial del proteccionisme.

FET ESTILITZAT 10. L'enfonsament del turisme internacional

No hi ha precedents, en temps de pau, de l'enfonsament d'un sector estratègic per a l'economia de Barcelona com és el relacionat amb les activitats de turisme internacional.

La irrupció de la pandèmia de la COVID-19 ha representat, per a les activitats turístiques, l'enfonsament generalitzat de la demanda. Des del gran impuls dels Jocs Olímpics, Barcelona ha generat una base productiva que no solament té naturalesa industrial, sinó també terciària, amb un paper molt rellevant de les activitats turístiques.

La seva importància estratègica exigiria desplegar un diagnòstic precís de la situació que va més enllà de l'estudi que aquí es proposa. Tan sols es presenta a la Figura 11, i per al conjunt de l'economia espanyola, l'evolució dels ingressos derivats del turisme internacional entre l'any 2000 i l'any 2019, amb tres escenaris per al 2020.

Cal destacar que, segons les últimes dades INE, l'entrada de turistes a Espanya s'ha reduït un 75%, i la despesa turística ha caigut un 80%.

4. Prioritats geoestratègiques

A) Barcelona ha d'exercir la seva funció de capital econòmic d'Espanya en l'àmbit del comerç exterior.

B) La megaregió Barcelona-Lió constitueix un marc de referència per definir una estratègia basada en xarxes de ciutats, articulant-se al voltant de l'eix de la Mediterrània com a prioritat infraestructural.

C) S'ha de redefinir l'estratègia europea per a la riba sud de la Mediterrània, amb un paper de lideratge des de Barcelona.

D) Barcelona ha de protagonitzar les polítiques industrials de sortida de la crisi.

I) Davant de les tesis neoproteccionistes, Barcelona ha d'impulsar un model d'economia oberta basat en el creixement inclusiu, en què l'ocupació ha de ser un objectiu polític fonamental.

F) La cooperació constitueix un instrument apropiat per a l'impuls d'estratègies basades en xarxes de ciutats.

Referències bibliogràfiques

AMB-IERMB. «Per afrontar la crisi: la metròpoli de Barcelona», *Anuari Metropolità de Barcelona*, 2011.

AMB-IERMB. «Bases per a una nova estratègia metropolitana econòmica i social», *Anuari Metropolità de Barcelona*, 2012.

AMB-IERMB. «La metròpoli de Barcelona i el model de creixement inclusiu», *Anuari Metropolità de Barcelona*, 2013.

AMB-IERMB. «Creixement inclusiu: el gran repte estratègic metropolità», *Anuari Metropolità de Barcelona*, 2014.

Becattini, Giacomo. *La coscienza dei luoghi. Il territorio come soggetto corale*, Ed. Saggine, Roma, 2015.

Camagni, Roberto «El capital territorial y el desarrollo regional: Nuevas percepciones teóricas y políticas adecuadas». Publicat a: Suárez, S. i Gasca, J. (coordinadors). *Perspectivas emergentes del desarrollo regional*, Juan Pablos Editor, México, 2020. Versión original en inglés: Capello, R. i Nijkamp, P. (eds.) (2019), *Handbook of Regional Growth and Development Theories*, Second Edition, Edward Elgar, Cheltenham, 2020.

Cusinato, Augusto i Philippopoulos-Mihalopoulos, Andreas (editors). *Knowledge-creating Milieus in Europe. Firms, Cities, Territories*, Springer, Berlín, 2016.

Hernández de Cos, Pablo. «Los principales retos de la economía española tras la COVID-19». Intervenció del governador del Banco de España davant la Comissió per a la Reconstrucció Social i Econòmica del Congrés dels Diputats, el dia 23 de juny de 2020.

IERMB. «Escenaris territorials per a les regions europees. El cas de Barcelona», *Revista Papers*, núm. 54, 2011.

IERMB. «Megaregions i desenvolupament urbà sostenible. Factors estratègics per a l'àrea metropolitana de Barcelona en el context europeu», *Revista Papers*, núm. 58, 2016.

Maragall, Pasqual. *La ciutat retrobada*, Ed. 62, Barcelona, 1991.

Sennett, Richard. *Construir i habitar. Ètica per a la ciutat*. Ed. Arcàdia, Barcelona, 2019.

Trullén, Joan; Galletto, Vittorio; Boix, Rafael i Marull, Joan (2010): «La Catalunya futura: bases economicoterritorials del nou model de desenvolupament. Ampliant l'escala cap a la megaregió Barcelona-Lió», *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 62, 2010.

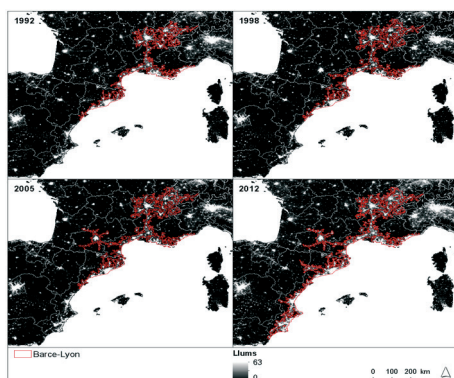
Trullén, Joan; Boix, Rafael i Galletto, Vittorio. «An insight on the unit of analysis in urban research». A Kresel and Sobrino (editors), *Handbook of Research Methods and Applications in Urban Economies*, Edward Elgar, Northampton, MA, EUA, 2013.

Trullén, Joan. «Inclusive Growth and Urban Strategies: the case of Barcelona», a Kresel, Peter (editors), *Cities and Partnerships for sustainable urban development*, Edward Elgar, Northampton, MA, EUA, 2015.

Trullén, Joan i Galletto, Vittorio. «Inclusive growth from an urban perspective: a challenge for the metropolis of the twenty-first century», *European Planning Studies*, 26:10, 1901-1919, DOI: 10.1080/09654313.2018.1505831, 2018.

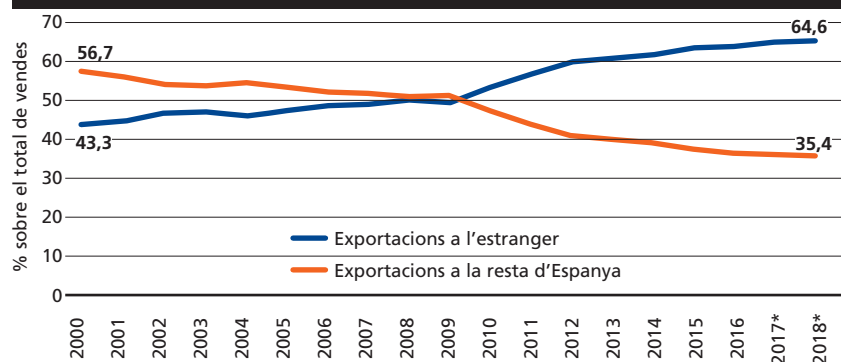
ANNEX de figures

Figura 1. Expansió de la megaregió Barcelona-Lió: 1992, 1998, 2005, 2012

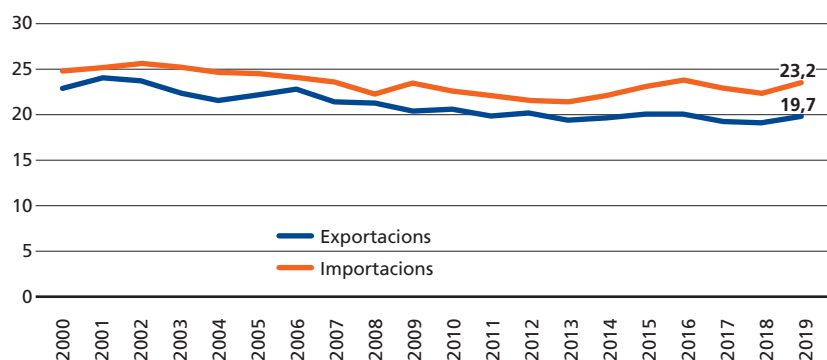
Font: IERMB

Figura 2. Exportacions de Catalunya a la resta d'Espanya i a l'estranger, en % sobre el total, 2000-2018

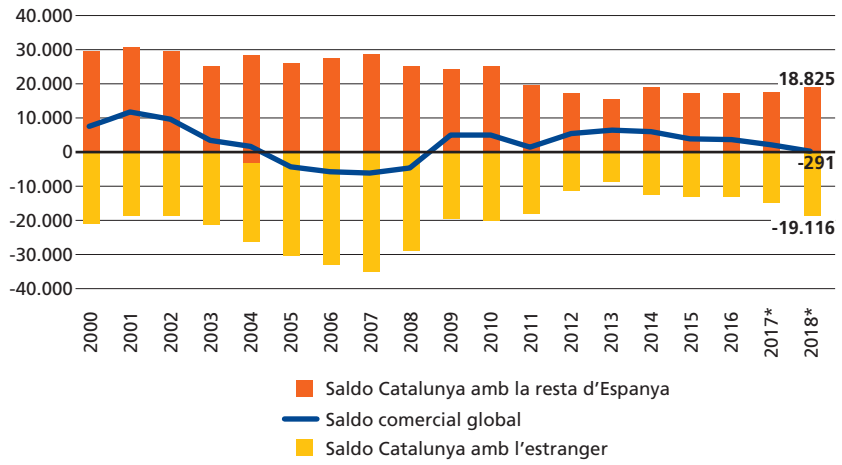
* Estimacions provisionals de les exportacions a la resta d'Espanya (2017 i 2018) i a l'estranger (2018)
Font: IERMB a partir de l'AEAT i C-Interreg

Figura 3. Pes de les exportacions i les importacions de la província de Barcelona sobre el total d'Espanya, 2000-2019

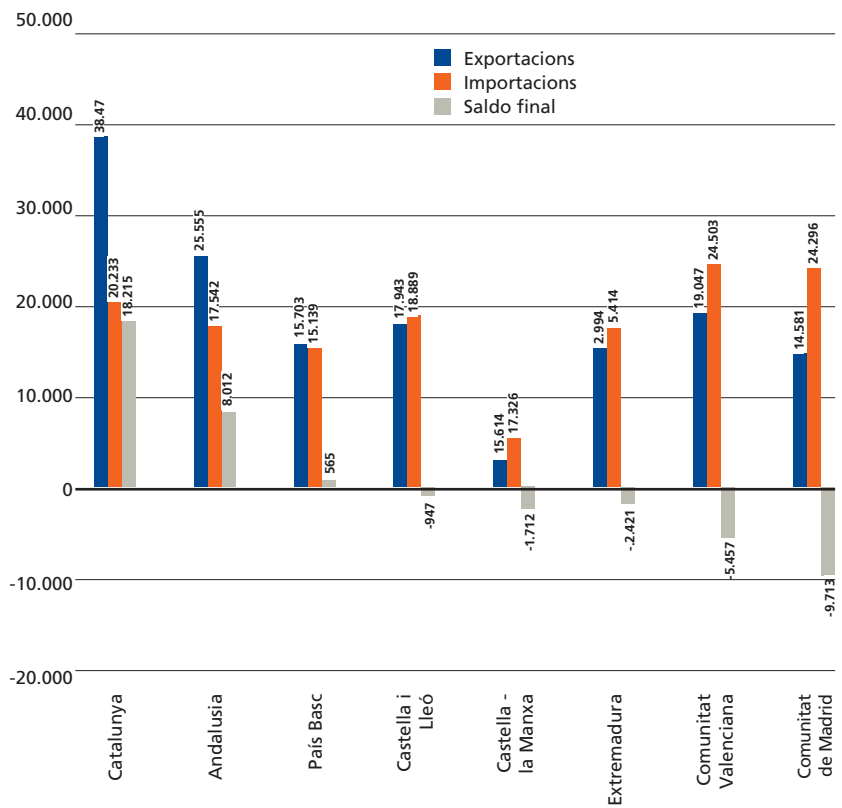
Font: IERMB a partir de l'AEAT

Figura 4. Saldo comercial de Catalunya amb l'estranger i amb Espanya, milions d'euros (reals), 2000-2018

* Estimacions provisionals de les exportacions a la resta d'Espanya (2017 i 2018) i a l'estranger (2018)
 Font: IERMB a partir de l'AEAT i C-Interreg

Figura 5. Comerç interregional per comunitat autònoma, 2017

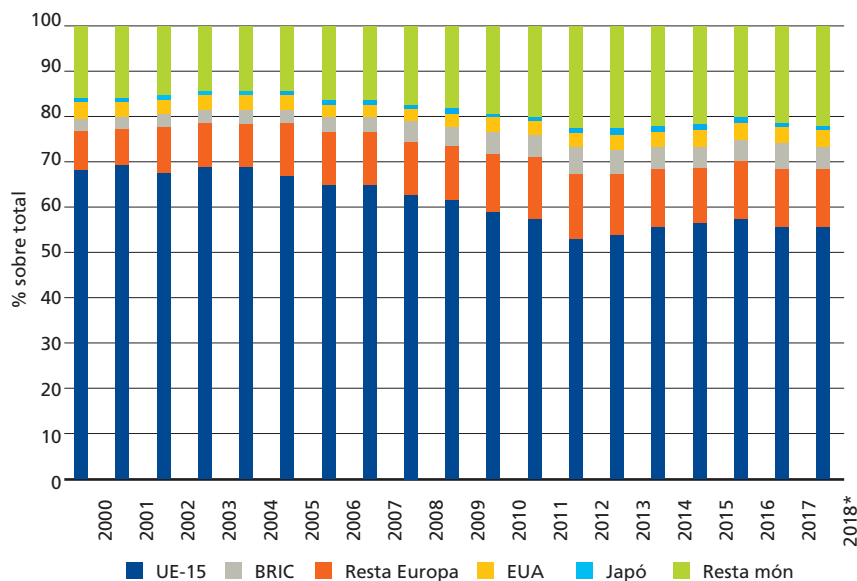
Font: IERMB a partir de C-Interreg

Figura 6. Comerç internacional de la província de Barcelona, 2018
Primeres 10 activitats exportadores/importadores de la província de Barcelona, per sector d'activitat econòmica, en milions d'euros i en % sobre el total, 2018

Exportacions	2018	% total		Importacions	2018	% total
Fabricació de vehicles de motor, remolcs i semiremolcs	11.555	20,7	→	Fabricació de vehicles de motor, remolcs i semiremolcs	13.429	18,3
Indústries químiques	8.074	14,5	→	Indústries químiques	10.356	14,1
Fabricació de productes farmacèutics	4.678	8,4	↔	Confecció de peces de vestir	5.549	7,6
Indústries de productes alimentaris	3.813	6,8	↔	Fabricació de maquinària i equips NCAA	4.866	6,6
Fabricació de maquinària i equips NCAA	3.667	6,6	↔	Fabricació de productes farmacèutics	4.708	6,4
Confecció de peces de vestir	3.101	5,6	↔	Indústries de productes alimentaris	4.500	6,1
Fabricació de materials i equips elèctrics	2.616	4,7	↔	Fabricació de productes informàtics, electrònics i òptics	3.812	5,2
Metal·lúrgia; fabricació de productes bàsics de ferro, acer i ferroaliatges	2.152	3,9	↔	Fabricació de materials i equips elèctrics	3.559	4,8
Fabricació de productes de cautxú i matèries plàstiques	2.027	3,6		Indústries manufactureres diverses	3.229	4,4
Fabricació de productes metàl·lics, excepte maquinària i equips	1.703	3,1		Agricultura, ramaderia, cacera i activitats dels serveis relacionats	2.643	3,6
Resta de sectors	12.440	22,3		Resta de sectors	16.745	22,8
Total exportacions	55.827	100		Total importacions	73.396	100

* Dades provisionals. Fonr: IERMB a partir de AEAT

Figura 7. Comerç internacional de la província de Barcelona, 2018

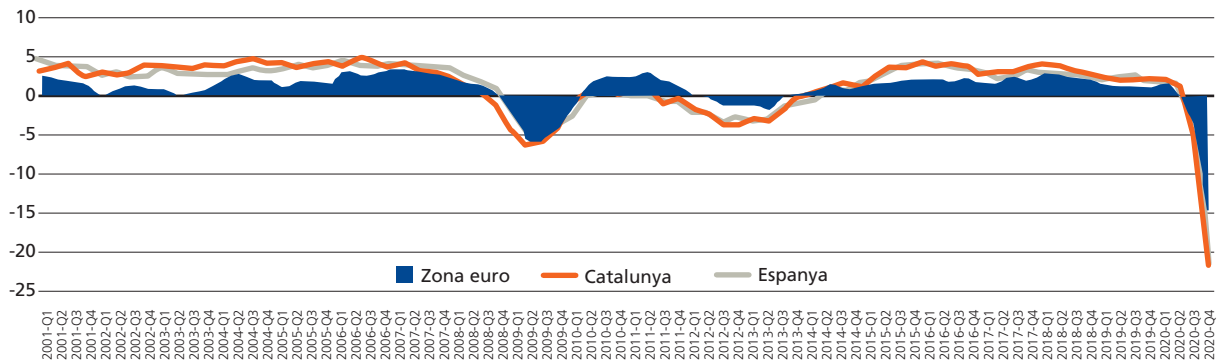
* Dades provisionals. Font: IERMB a partir de l'AEAT

Figura 8. Exportacions i importacions de la província de Barcelona a cinc països de la riba sud de la Mediterrània, euros, 2019

País d'origen / destinació	Exportacions	% Total	Importacions	% Total
Marroc	1.074.930.817	1,88	1.379.534.494	1,85
Argèlia	829.588.148	1,45	166.676.985	0,22
Egipte	347.259.003	0,61	173.560.942	0,23
Tunísia	269.646.265	0,47	115.922.380	0,16
Líbia	58.781.614	0,10	17.130.986	0,02
Total 5 països	2.580.205.848	4,51	1.852.825.788	2,48
Total	57.187.510.399	100,00	74.706.847.697	100,00

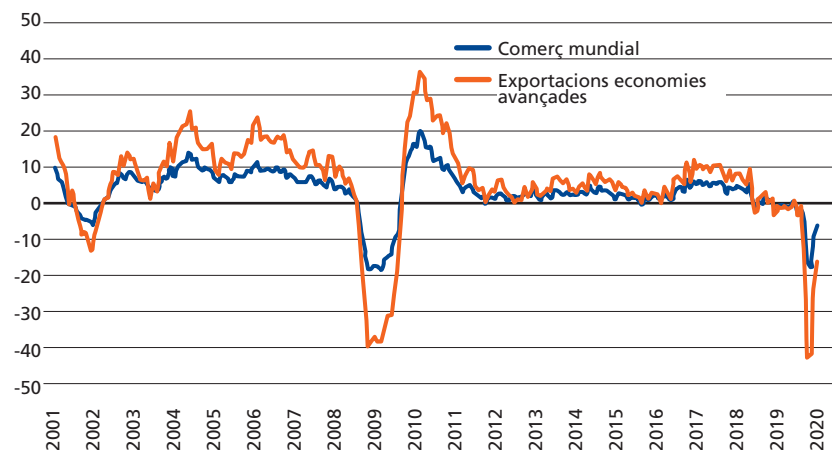
* Dades provisionals. Font: IERMB a partir de l'AEAT

Figura 9. Producte interior brut, variació interanual en volum %, Catalunya, Espanya i zona euro, 2000-2020 (2T) (dades corregides d'estacionalitat)

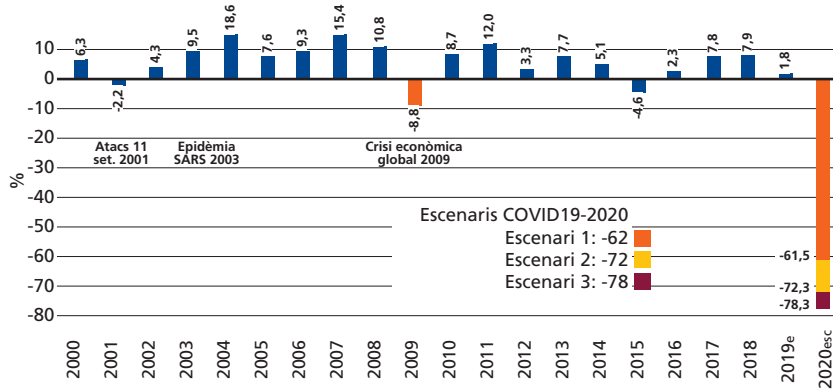
Font: Eurostat, Idescat i INE

Figura 10. Comerç mundial de mercaderies, creixement interanual en volum (%) a. e., del 2001 al 2020 (juliol)

Font: CPB World Trade Monitor

Figura 11. Ingressos derivats del turisme internacional, creixement en % (\$ nominals), 2000 al 2019 i escenaris per al 2020

Font: UNWTO 2020

